

РЕЗЮМЕТА
НА
НАУЧНИ ТРУДОВЕ И ПУБЛИКАЦИИ
(след защита на докторска дисертация)

МОНОГРАФИЯ

„Музикално-педагогически и теоретични възгледи
на проф. Здравко Манолов
в областта на музикално-слуховото обучение“
д-р Милена Богданова

*„Абсолютният му слух се рееше над музикантските и житейски относителности,
като звука на непогрешим камертон, по който трябва да се настройваме, за да
приемем живата истина¹ за музиката!“*
проф. д-р Нева Кръстева²

Възпитаник на родната музикално-педагогическа школа, интелектуалец от световна класа, **проф. Здравко Манолов** е ярка творческа личност, с която българската културна общественост трябва да се гордее. В историко-биографичен план е важно да се отбележи, че Здравко Манолов произхожда от семейство на потомствени музиканти будители – внук на основоположника на българското професионално композиторско творчество – Емануил Манолов, син на Христо Манолов – хоров, симфоничен, оперен диригент и композитор. Наследник на две поколения български композитори, Здравко Манолов продължава фамилната традиция. Въпреки, че житейският им път не се пресича, в едновековния творчески път на фамилията ясно се открояват жанрови сфери, разкриващи приемственост в Маноловия род.³

През 2015 год. в Академията за Музикално, Танцово и Изобразително Изкуство, в родния град на проф. Манолов – Пловдив, организирах честване на 90 години от неговото рождение. Интересът, проявен към юбилейния концерт с творби на проф. Манолов, някои от които премиерни, изложбата с негови непубликувани до момента снимки, документи и ръкописи, откриването на зала на негово име, показва заслужено внимание към наследство, което изгражда пантеон за българската музика. Предназначен и целеустремен към съхраняване паметта на българския творец Здравко

---

¹ Кръстева, Нева. „Живата истина – според Бахтин, използва Достоевски, за да характеризира нещо противоположно на схоластичната истина, нещо, чието мерило е в самия човек.“ - В: Богданова, Милена. 90 години от рождението на Здравко Манолов. Съст., ред., предг. : Пловдив: АМТИИ, 2015, с. 10.

² Пак там, с. 11.

³ Приемствеността в творчеството на тримата Манолови, различните страни на тази стогодишна традиция, обхващаща периода от Освобождението до последното десетилетие на XX век, както и специфичните стилкови подходи при всеки един от тях са хронологично описани и изследвани в книгата на Цветелина Славова – „Здравко Манолов“, изд. Астарта, 2008.

Манолов, проектът се превърна във вълнуващо и заразяващо със своя дух знаково събитие, което е и един от основните аргументи за написването на настоящата книга. От една страна, мотивът за нейното създаване е дълбоко личен, а от друга – професионален, свързан с дългогодишния ми педагогически опит по солфеж и музикална теория.

В сферата на обществения живот, проблемът за качествено образование е вечен приоритет. Изследването и решаването на всеки проблем, който се отнася до образованието и връзките му с педагогическата практика, е от особено важно значение. Във връзка с това, в **глава първа** от настоящия труд са споменати, съществуващи преди години в България, педагогически практики и образователни системи. Проследяването на житейската и творческа реализация на ярка, доказано знаеща и можеща личност, каквато безспорно е **проф. Здравко Манолов**, има за цел да привлече вниманието на изследователите и да мотивира „свервяване“ с това „какво е било тогава“ и „какво е днес“. Визираната от настоящата книга част, съдържа непубликувани снимки, архивни документи и други материали, отразяващи живота и творческия път на композитора и педагога. Част от поместените спомени за проф. Манолов са цитати от монографията на Цветелина Славова „Здравко Манолов“. Книга, която заедно с настоящата, намирам за необходими „в този момент камбани, за да не изтлее „живецът“ на българското музикантство, за да помним и тачим своите големи имена“ [Славова, 2008, с. 4].

Непрестанната еволюция на съвременното музикално мислене поставя големи предизвикателства пред музикално-слуховите педагози по отношение избор и употреба на методи и форми на работа за развитие на музикалния слух. Една от основните предпоставки за успешно развитие, обогатяване и усъвършенстване на съвременната музикално-слухова методика е изучаването на съществуващия опит, усвоявайки най-ценното от него, каквато е и **целта** на настоящия труд.

Погледът назад е винаги ползотворен, защото с историята на дадено явление се пояснява кога, къде, как е дошло, за да заявим „къде сме ние“. Явлението, към което са сведени тези разсъждения е *българската солфежна школа*. Изложението във **втора глава** е опит за реконструкция на историята и спецификата на музикално-слуховото обучение в България, което представлява уникален синтез между европейски традиции, специфични български традиции, както, и идеи, свързани с иновативно – модернистичните промени в композиционните техники на ХХ век, които радикално преобразяват педагогическата музикално-слухова практика и до днес. Реконструкцията е синтезирана в едри шрихи, но е и достатъчно детайлна за да послужи за ориентир и отправна точка в идентификацията на приноса и значението на проф. Здравко Манолов в нея.

Създаването на добре развити системи за педагогическо въздействие е задължително обвързано с познаване и анализиране в детайли на съществуващата дидактична литература. В този смисъл, част от **втора глава** е посветена на преглед и класификация на български солфежни издания, които представляват съществен дял от българската методика за развитие на музикалния слух.

През 60-те години на ХХ век дисциплината солфеж се утвърждава като основна в системата на музикалното образование в България. Тя се изучава най-дълго, има изградена методическа база, както и педагогически традиции. Сложната структура на музикалния слух неизменно води след себе си разнообразни и многолики проблеми в процеса на възпитаването му. Факт, който не само, че не е пропуснат от тогавашните

музикални педагози, а е издигнат на преден план и е постоянно анализиран и следен – мъдро и с неподражаема професионална вещина. За преодоляване на възникващите слухови проблеми са необходими солидна теоретична и методическа подготовка, заради което в работата за издигане на равнището на музикалния слух се включват всички специалисти от катедра „Музикално-теоретични дисциплини“ в Българската Държавна Консерватория (днес НМА „Проф. Панчо Владигеров“, бел. моя, М. Б.). Заражда се и в следствие се утвърждава традиция на междудисциплинарни връзки и сътрудничество. Ключовият принцип – професионален музикален слух се развива на базата на високо художествени музикални образци – се реализира в три направления:

➤ Създава се дидактична литература по солфедж, която съдържа художествени откъси от световноизвестни композитори - чуждестранни и български, представители на различни епохи, стилове и композиторски школи.⁴

➤ Създава се дидактична литература, която съдържа високо художествени, специално написани музикални образци с музикално-педагогическо значение. „Тази дейност води началото си от работата на комисиите по приемните изпити в Академията (днес НМА „Проф. Панчо Владигеров“, бел. моя, М. Б.), където по традиция вече повече от четиридесет години, макар и в различни периоди, участват и композитори от катедрите по музикално-теоретични дисциплини и композиция“. [Йонова. **Текелиев**, 1991, с. 3].

➤ Създава се дидактична литература, в която е заложена идеята за развитие на музикалния слух на основата на образци от българския музикален фолклор – автентични примери, откъси от обработки и хармонизации на народни песни, откъси от лично творчество в народностен стил.⁵

Житетският и творческият път, личността и делото на Здравко Манолов дават богат, изобилен материал за исторически и теоретични наблюдения: от една страна – мястото му и неговите заслуги като композитор и деец на българската култура, от друга – приносното му значение в областта на музикалната педагогика, в частност полифония и солфедж. От широкия кръг възможности, предоставени от разностранната му творческа изява, в следващото изложение акцент е поставен на основополагащия му принос в създаването на дидактични пособия за развитие на музикалния слух. Настоящото изследване установява и описва присъствието на публикуваните в българската солфеджна литература откъси от проф. Здравко Манолов, обособени в горепосочените три направления. Изложението проследява, систематизира, анализира и описва комплексното им – теоретично, практическо и образователно значение за развитието на музикалния слух.

Проблемът за музикално-педагогическите и теоретични възгледи на проф. Здравко Манолов в областта на музикално-слуховото обучение е централен в **глава трета**. Посоченият проблем е пряко свързан с **обекта** на настоящото изследване – професионално развит музикален слух. **Предмет** на изследването са „отразените“ като

---

⁴ Константинов К., Попдимитров К. „Солфежи от стари майстори“, Попдимитров К. „Солфежи от Хайдн, Моцарт и Бетовен“, Попдимитров К., Божинов Сл. „Солфежи из творчеството на композиторите романтици Шуберт, Шуман, Менделсон, Брамс“, Попдимитров К., Йонова Зв. „Солфежи от съвременни чуждестранни композитори“, Попдимитров К. Йонова, Зв. „Солфежи из творчеството на българските композитори“.

⁵ Пеев И. „Солфежи на народностна основа“, Пеев Ив., Диамандиев Ас. „Музикални диктовки на народностна основа – едногласни, двугласни, тригласни“, Диамандиев Ас. „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“, Диамандиев Ас., Славчева Д. „Музикални диктовки върху български народни интонации и метроритми“, Славчева Д. „Курс за изучаване на диктовки в неравноделни размери“.

учебно съдържание образци, композирани от проф. Здравко Манолов, в българската музикално-слухова дидактична литература. Коментирана е частта от приноса на проф. Здравко Манолов в областта на музикално-слуховото обучение, свързан с дейността музикална диктовка. „Музикалната диктовка е основно поле за методико-творческите изяви на проф. Манолов по две причини, произтичащи от съдържанието на тази основна солфежна дейност. Преди всичко тя е синтезираща, защото в нея се проявяват цялостно музикалните способности, развити до определено ниво.“ [Тодорова. Славова, 2008, с. 191]. Накрая, но не на последно място погледът е обърнат и към музикално-слуховото обучение през призмата на българските фолклорни ритмоинтонации. Проф. Здравко Манолов носи генетично заложен интерес към българския фолклор, който съпътства целия му творчески път на композитор и педагог. В творбите си, написани в народен дух, проф. Здравко Манолов вплита освен художествен, също и дълбок образователен замисъл, доказателство за което е участието му в дидактични пособия⁶ за музикално-слухово обучение върху народностна основа.

В тази глава са предложени и описани колекция от психотехники и форми на работа за развитие на музикалния слух. В пространното изследване, извършвайки подробен анализ на композираните от проф. Манолов образци, към тях са добавени методически насоки за работа, което превръща част от настоящата книга в своеобразно методическо ръководство за подпомагане на процеса на музикално-слуховото възпитание.

В поместените приложения:

- за първи път е публикуван архив на проф. Здравко Манолов⁷;
- подробно са представени: съществуващите ръкописи (някои, от които открити от мен по време на настоящото изследване); публикуваните музикални творби; теоретико-изследователските⁸ и учебно-методическите трудове и пособия, които разкриват композиторската и теоретико-методическата активност на проф. Здравко Манолов.

Библиографията на представения труд включва научни трудове – монографии, студии, статии и др.; справочна литература и дидактични музикално-слухови пособия (общо 80 източника).

За музикално-педагогическите и теоретични възгледи на проф. Здравко Манолов в областта на музикално-слуховото възпитание можем да съдим единствено и само от композираните от него солфежни материали. Приносът му за обогатяване на солфежната методика „не се отнася до областта на словесното теоретизиране. Подходите, пътищата и средствата за разрешаване проблемите на слуховото развитие авторът залага по несравнимо оригинален и талантлив начин в тъканта на солфежните материали и музикалните си диктовки.“ [Тодорова. Славовова, 2008, с. 190-193].

---

⁶ Образци от проф. Здравко Манолов са включени в пособията „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“ и „Музикални диктовки върху български интонации и метроритми“.

⁷ Архивът на проф. Здравко Манолов е открит и описан от Христо Кралев в магистърска теза през 2012 год. в НМА „Проф. Панчо Владигеров“.

⁸ Архивът на проф. Здравко Манолов разкри непубликуван ръкопис на непознат теоретико-изследователски труд със заглавие „Основни принципи вложени в преоркестрирането за духов състав на три класически български симфонични произведения“.

За „изявите“ на известните български музикално-слухови педагози Камен Попдимитров, Иван Пеев и Асен Диамандиев в полето на българската солфеджна методика са посветени редица публикации.⁹

➤ Широкоспектърният принос на проф. Здравко Манолов в областта на музикално-слуховата теория и практика не е разглеждан като проблем, който да е бил обект на специално внимание от страна на музикални теоретици и педагози. По-конкретно:

- не е правен опит за изследване на неговото композиторско творчество при практическото овладяване на различните средства на музикалната изразност;
- не е проучвана ролята на създадените от него конструктивни примери като средство за възпитаване на музикалния слух;
- не са изяснени възможностите, които неговото творчество предоставя в сферата на музикално-слуховото обучение, какъвто опит е това **първо по рода си изследване**.

В заключение:

Необикновено дълбокото познаване на музикалните достижения на предходните епохи, както и на непосредствено зареждащата го музикална мисъл на ХХ век позволяват на проф. Здравко Манолов да изобрети дидактични примери, в които настойчиво показва образната страна на музиката, нейната специфична художествена изразност. Опирайки се на традициите на народното и на професионалното музикално изкуство, проф. Манолов, създава образци, в които са заложени характерни тенденции на музикалния език на ХХI век и изгражда мост между миналите столетия и съвременността ни. Приложени в практиката, всички тези образци играят своеобразна роля на пътеводители в разкриването на нови колористични принципи и възможности за развитието на музикалния слух и за цялостното музикално развитие на обучаваните.

В осъщественото изследване на композираните от проф. Здравко Манолов образци, публикувани в българската дидактична литература по солфедж се достигна до потвърждение на **първоначално допуснатата хипотезата**, че *всички те са средство за постигане на професионално развит музикален слух*.

Днес музикалният педагог е изправен пред трудни и различни по своята същност проблеми. Живеем в трудни времена, свидетели сме на разнородна, понякога шокираща с естетическите си търсения музикална продукция. Светогледът на подрастващите е лесно податлив на влияния и затова ролята на педагозите, ангажирани пряко с възпитанието им е от съществено значение. За да бъде оптимално полезен музикалният педагог е необходимо да разполага с качествена дидактична литература, да познава в дълбочина възможностите за работа, които му предоставят примерите в нея. **Целта** на настоящото изследване – *чрез подробен анализ и чрез добавени методически бележки и предложения за форми на работа към всеки образец, да се разшири кръгозора от възможности в музикално-слуховото обучение* – считам за изпълнена.

---

⁹ Йонова З. Проф. Камен Попдимитров – бележит български музикален педагог на ХХ век, СБМТ, С., 2004; Райчева Д., „Методиката на Иван Пеев“, <https://sites.google.com/site/muzikalensluch/Home>; Сборник с доклади от научна конференция „100 години от рождението на проф. Иван Пеев – музикален теоретик и педагог“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2008; Кулумджиева П., Кулумджиев Ю., „Асен Диамандиев“, АМТИИ, Пловдив, 2000; Сборник с доклади от научна конференция „95 години от рождението на проф. Асен Диамандиев“, АМТИИ, Пловдив, Сборник с доклади от научна конференция „100 години от рождението на проф. Асен Диамандиев“, АМТИИ, Пловдив, 2016 и др.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

1. „Рефлексията в началното музикално слухово обучение“

Изложението разглежда проблем, който се отнася до музикалната теория, в частност музикалната педагогика. Мотивирано е от идеята да се посочат нови аспекти към формите и начините на работа за възпитание на музикалния слух в обучението по солфеж. Изведени са като работни понятия и терминът рефлексия, рефлексивна дейност и е посочена тяхната положителна приложно-практическа стойност. Това естествено води към дидактиката. Предложен е опит за психологически и практико-приложен анализ на конкретна обучителна практика (психотехника). Представени са резултати от индивидуално експериментално изследване на всяко от обучаваните деца, които потвърждават заключението за високата ефективност на предложения метод.

2. „Теоритико-методически приноси на проф. Асен Диамандиев за формиране и развитие на метроритмичния усет“

Настоящото изложение представя един аспект от теоретико-методическите и педагогически подходи в музикално слуховото обучение, които проф. Асен Диамандиев въведе и утвърди в българската солфежна методика. Изведеният проблем – формиране и развитие на метроритмичния усет е проследен в теоретико-практическите пособия от проф. Асен Диамандиев, в които са вложени голяма част от неговите идеи и методика на преподаване.

3. „Зараждане на музикалната интонация“

Погледът назад е винаги ползотворен, защото само вниквайки в различните исторически пластове на възникването и еволюцията на дадено явление ние бихме могли да се доближим до неговата природа. Представеното съдържание насочва вниманието към процеса на формиране на музикалното интониране, свързано със способността на човека да възприема и възпроизвежда художествено света. Задълбочаването в основните проблеми на музикалния слух, респективно в проблемите на музикално-слуховото обучение поражда естествен интерес към генезиса и еволюцията на музикалното интониране. Изложението проследява историята на музикалното интониране „прераснало” впоследствие частично и в солфежиране, история, свързана с общото духовно и културно развитие на човешките общества.

4. „За произхода на линейно нотното писмо“

Погледът към историята и еволюцията на дадено явление е винаги ползотворен, защото отговорите на въпроси като „кога“, „къде“ и „как е дошло“ ни поясняват и ни помагат да заявим „къде сме ние“. Явлението, към което свеждам тези разсъждения, представените теоретични постановки и коментарите към тях са предназначени да систематизират отговори за произхода и предпоставките за появата на линейно нотното

писмо, както и за свързания с това принос на един от най-знаменитите музикални учени на Средновековието Гвидо д'Арецо.

5. „За музикално-теоретичната дисциплина „Методи и психотехники за развитие на музикалния слух“ в условията на съвременните образователни реформи“

Изложението представя историята на създаването и съдържанието на авторска учебна програма по музикално-теоретична дисциплина. Свързаната с нея педагогическа дейност е описана като отклик на съвременни нужди в светлината на новите образователни реформи, колаборирайки ги без да игнорира традиционни и доказали полезността си във времето похвати, форми и средства за обучение.

6. „Синтезиране на отделно възприети гласове – психотехника в развитието на музикалната памет и на усета за многогласие“

Изложение засяга проблем, който се отнася до музикалната теория, в частност музикално-слуховата педагогика. Разглеждането на изведеното като работно понятие - „психотехника“, е мотивирано от идеята да се посочват нови аспекти към формите и начините на работа за възпитание на музикалния слух в обучението по солфеж. Анализирани са конкретна дейност и е посочена нейната положителна приложно-практическа стойност в развитието на усета за многогласие и на музикалната памет.

7. „За музикалнопедагогическите и теоретични възгледи на проф. Здравко Манолов в областта на музикално-слуховото възпитание“

Текстът представя накратко характерни особености на по-задълбочените концепции за музикално-слухово възпитание в България от началото на ХХ век. Разгледани са идеи за музикално-слухово обучение, разработени от Добри Христов и Борис Тричков – първите българи, които превръщат своите възгледи в методически принципи за възпитание на музикалния слух. За основоположник на дисциплината „Солфеж“ е посочен Камен Попдимитров, който защитава концепция за развитие на музикалния слух на абсолютна основа. Следва справка за дейността на Иван Пеев, който за разлика от Попдимитров поставя лада и тоналността в основата на цялостното формиране и развитие на музикалния слух. Накратко е описана и съзидателната дейност на Асен Диамандиев, която оставя отпечатък във всички теми из областта на методиката и практиката на обучението по солфеж и теория на музикалните елементи. В текста са обобщени разбиранията на българските музикално-слухови педагози за сложната структура на музикалния слух, която извежда разнообразни и многолики проблеми в процеса на възпитаването му. Настоящата статия е част от разгърнато изследване, в което е проследена, систематизирана и анализирана цялостната дейност на проф. Здравко Манолов, посветена на солфежната методика. Описан е основополагащият принос и неговото комплексно теоретично, практическо и образователно значение за развитието на музикалния слух.

8. „Нагледност – основен принцип в структурирането на урока по солфеж в предучилищния етап от музикално-слуховото обучение“

Изложението в статията е мотивирано от ясната нужда за търсене и прилагане на нови, съвременни педагогически технологии, от разработване и разпространение на ефективни педагогически практики за да се оптимизира образованието, в частност

музикалното образование. Негова основна цел е опит за изясняване на принципите на обучение в структурата на урока по солфеж, обуславящи висока степен на развитие на музикалния слух, при запазване спецификата на процесите, в зависимост от възрастовите особености, в частност тези в най-ранната, предучилищна възраст. Акцент е поставен върху нагледността като основен принцип в процеса на ранното музикално слухово обучение. В изследването е приложен комплексен подход, т. е. използването на нагледността в процеса на развитие на музикалния слух се проучва в единство с цялостното развитие на детето. Използват се различни методи, които предполагат непосредствен контакт с децата – наблюдение, експеримент, моделиране, изучаване на детското творчество.

9. „Секвенцията в музикално-слуховото обучение“

Изложението е мотивирано от идеята да се изследват и описват нови аспекти към формите и начините на работа за възпитание на музикалния слух в обучението по солфеж. Изведени са като работни понятия – музикални способности и секвенция. „Секвенцията“ е представена като своеобразен съучастник на психотехниките за музикално-слухово обучение. След задълбочен анализ на солфежници, в чието съдържание се откриват секвенционни упражнения, в което попада и заявения интерес, се оформи възможност за класификация. Описана тук, тя е изготвена спрямо музикалната способност, към чието развитие е адресирано секвенционното упражнение, след което са посочени и тясно определените цели, заложи в „подтекста“ на секвенциите.

10. „Музикално-слуховото обучение през призмата на български фолклорни ритмоинтонации“

Изложението има за цел да представи кратък обзор на съществуващи от началото на XX век реализирани идеи за музикално-слухово обучение на основата на българския музикален фолклор. Акцент е поставен върху посветените на тези идеи дидактични пособия и участието на проф. Здравко Манолов в тях.